

НЕСТОР МАРКОВ И НЕГОВИЯТ ПРИНОС В ЧУЖДООЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ В КРАЯ НА XIX И НАЧАЛОТО НА XX ВЕК

Мария Ловджиева

Национален литературен музей

Резюме. Текстът разглежда живота и дейността на Нестор Марков – един от най-известните български просветители след Освобождението.

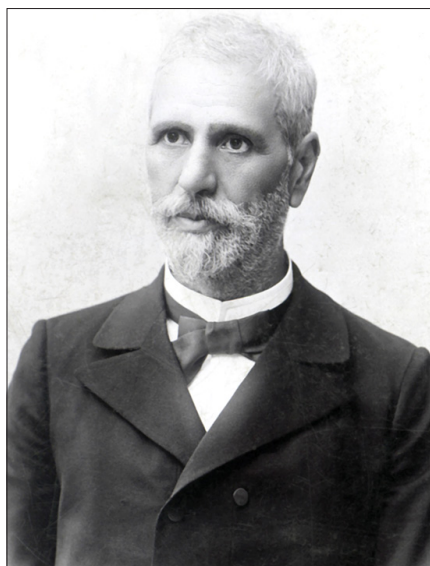
Ключови думи: Нестор Марков; Освобождение; просветител

Навършиха се 180 години от рождението на един забележителен българин, учител, автор на учебници, общественик, висш администратор, талантлив лексикограф.

До 40-те год. на миналия век името на Нестор Марков е добре известно на широката общественост. За днешните поколения той е почти непознат, макар че за него са оставени спомени от негови ученици и съвременници.

Нестор Марков е от поколението на българските учители, които работят през 60-те и 70-те години на XIX в. и модернизират българското образование. На тези учители новатори в най-голяма степен дължим събуждането на българско самосъзнание у младите хора, любов към знанието, към свободата, към модерния свят. Неслучайно голяма част от неговите ученици са сред най-издигнатите граждани на новоосвободена България. Те са бележити общественици, учени, военни.

Роден през 1836 г. в хасковското село Иробас – днес Криво поле, започва да посещава килийно училище едва 12-годишен, учи на различни места, с

Нестор Марков

прекъсване завършва през 1866 г. училището на Найдено Геров в Пловдив. Тук той посещава и турско училище – медресе, и заниманията в протестантското училище, където посещава модерните уроци по естествени науки, математика и физика, усъвършенства френски език, но и до днес остават някои неясноти къде точно и колко е учил.

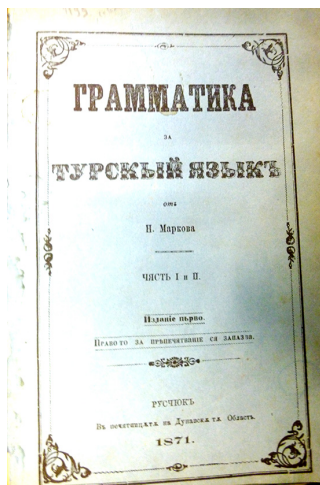
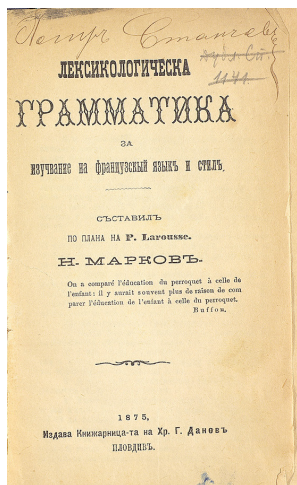
Учителска дейност Нестор Марков започва още през 1859 г. в родното си село, през 1863-а е първият български учител в Харманли, 1866 – 1867 учителства в Хасково. В годините на младостта си той е сред най-активните борци срещу засиленото гръцко влияние сред населението, особено в Хасковския край. Това на два пъти едва не коства живота му. През 1867 г. е арестуван и откаран в Пловдив по обвинение в подстрекателство срещу властта. Започва шумен процес, който вдига на крак българската общност, в „Македония“ в Цариград следи зорко развоя на събитията. Младият учител е оправдан, но му забраняват учителска дейност в целия Одрински вилает, който обхваща земите на юг от Балкана.

Така през късната есен на 1867 г. той се озовава главен учител в Плевен. Започва зрелият период на учителската му дейност, проявява се като реформатор на учебното дело, любим учител, дълбоко уважавана личност от цялото гражданство. Името му става широко известно, канен е за учител във всички големи градове. По-късно учителства в Русе, Габрово, Лясковския манастир „Св. св. Петър и Павел“ – София. По време на Руско-турската война е преводач в щаба на генерал Гурко и преминава целия път на войната от Плевен до Сан Стефано.

След Освобождението Нестор Марков е окръжен управител на Стара Загора (1879 – 1882), където полага огромни усилия за възстановяване на опожарения град, Велико Търново (1882 – 1884), Русе (1884 – 1886), Варна и Пловдив (1901 – 1903). По политически причини след 1887 г. се връща към учителската професия, през 1904 г. се пенсионира и умира в София през 1916 г.

Нестор Марков е автор на три учебника по математика, една турска граматика, две френски граматики и четири речника – френско-български и българско-френски.

Не ни е известно къде и колко е изучавал чужди езици, но способността му към чуждия език е безспорна. Той владее турски, френски, арабски, старогръцки, руски. Като учител, преподава математика, турски и френски език. Турски език владее писмено и говоримо, което дори в онези години не е често срещано. Поради натрупани предубеждения ние твърде повърхностно подценяваме отличното владение на този език, труден за нас като граматически и графичен строеж. По плана на Митхад паша за сливане на турските и българските училища започва изучаване на турски език в класните училища. Н. Марков създава „Грамматика на турский язык“ през 1871 г., пред 1874 излиза второ преработено издание със заглавие и на османотурски. Има оставени чудесни спомени от негови ученици в Априловската гимназия. Станимир Станимиров

припомня урок, на който присъства каймакаминът на Габрово. „Училищните настоятели решиха да поканят турските първенци да присъстват на урока по турски език. ... В клас превеждахме „Телемаха“, която минаваше за доста труден превод на турски език и не можеше от всеки да се чете. Нестор Марков обаче ни беше подготвил добре и не срещнахме затруднения при превода. ... Когато дойде моят ред, подадох „Телемаха“ на каймакамина.... Той посочи нещо наслуки, което, разбира се, безпогрешно прочетох и преведох. Тогава Нестор Марков ме накара да направя разбор на някои от думите.“⁽¹⁾

А проф. Боев пише за своя учител: „...тоя наистина Нестор на турския език, който преподаваше и издаваше едновременно на български граматика на турски език – фигура висока, внушителна, на вид строга, но колко благост изтичаше от нея, когато се спре да ти дава наставления като баща, повече от баща“⁽²⁾.

Известно е силното влияние на френския език в културното и духовно развитие на българина. През Възраждането френският и руският са най-популярните езици, като френският е най-мощният проводник на модерния западен свят. Поради липса на оригинални учебни материали много учители превеждат или адаптират учебници за нуждата на образованието. За практическото преподаване на френски език Н. Марков създава два френски учебника – „Буквар за французкий език“ (три издания 1874, 1881 и 1885) и „Лексикологическа граматика за изучаване на французкий език и стил“ (1875). В подзаглавието е отбелязано – „съставил по плана на P. Larousse Н. Марков“. Вниманието на автора е насочено към произведенията на известния френски лексикограф и педагог, познавач на френския език – Пиер Ларус, и това е също видно от второто илюстрирано издание на френско-българския речник 1906 г.

Големият принос на Нестор Марков в лексикографията са неговите речници. В запазения архив на автора няма податки кога е започнал работа върху френските си речници. В писмо до близкия приятел Цани Гинчев от 14 февруари 1891 г. има няколко реда за почти завършения френско-български речник и това е единственото сведение за работата му върху речниците. „Аз работя речника и представи си два пъти го преработвам, и захващам да го печатам по съгласието на Данова, но след отпечатването на 8-та кола преостанових работата, едно по препятствия от страна на Данов и друго по причина на лошата хартия.

Тези дни се захваща изново да се печата, приработен и на по-хубава хартия; Уверих се че речник не било келепир да се работи тъй лесно, но заловен еднъж трябва да се искара на глава, рано късно.“ (Правописът на автора е запазен.)³⁾ Трудът му излиза от печат през 1894 г. и веднага привлича вниманието с богатото си съдържание и прецизност. През 1898 г. излиза българско-френски речник. И днес лексикографите са впечатлени от богатия словник – 40 000 думи, и много близко до съвременния български език. Този речник е оценен от Стоян Михайловски по следния начин: „Нестор Марков е отличен граматик. Неговият речник е най-пълният, най-подробният, който имаме на български език. Той владее това, което бихме нарекли гения на българския език, или с други думи, той е един от грамотните наши книжовници“⁴⁾.

Трудът на Нестор Марков не остава незабелязан и през 1903 г. със заповед на министъра на просветата и изкуствата на Франция авторът е отличен със званието „Носител на орден за заслуги към просветата, литературата и изкуствата“⁵⁾.

През 1906 година излиза второ преработено и илюстрирано, по подобие на La Rousse, издание на френско-българския речник, който има 2142 страници. Този речник е много популярен и да началото 40-те години се смята за най-добър. И до днес познавам семейства, които пазят илюстрирания речник като най-скъпа семейна реликва.

Упоритият труд на Нестор Марков не приключва дотук. През 1912 г. немското издателство „Ото Холце“ отпечатва българско-френски речник джобен формат, а през 1915 г. излиза и втората част – френско-български. Колко ценен е този труд и какво високо качество имат речниците, говори фактът, че издателството от Лайпциг прави още две издания, вече след смъртта на автора, през 1929 и 1940 г. За стойността на неговите речници можем да съдим и по това, че те се намират в най-големите европейски библиотеки. В този смисъл Нестор Марков е и наш съвременник.

180-годишнината от рождението на Н. Марков беше отбелязана с достойнство – научна сесия, организирана от Института за български език към БАН и богата изложба в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ с много непоказвани материали. Изложбата предизвика голям интерес и се превър-

на в пътуваща изложба, която посети много от градовете, свързани с Нестор Марков: Ст. Загора, Хасково, Габрово, Пловдив, Харманли и Велико Търново и пак София – Столична библиотека. През тази година предстои гостуване в Плевен и Русе, все места където този всеотдаен българин е оставил незаличим спомен.

БЕЛЕЖКИ

1. В-к „Габрово“, 16 юни 1936. По случай деня на печата в Габрово. Брой единствен, стр. 4
2. Юбилеен сборник „50 години Априловска гимназия“, 1925, с.74
3. НБКМ БИА а.173, оп.1, т.II, а.е. 3, л.134 – 157.
4. Михайловски, Ст. , Българска сбирка, V, 1898, № 4, с.392 – 399.
5. ИИИ – БАН, Архив Н. Марков Д 2896/1968 инв. № 2888

NESTOR MARKOV AND HIS CONTRIBUTION TO FOREIGN LANGUAGE LEARNING IN THE LATE 19TH AND EARLY 20TH CENTURIES

Abstract. The text deals with the life and activities of Nestor Markov - one of the most famous Bulgarian enlighteners after the Liberation.

Keywords: Nestor Markov; Revival; enlightener

✉ **Ms. Maria Lovdzhieva**
National Literary Museum
Sofia, Bulgaria
E-mail: nlmuseum@abv.bg